

Z historie a současnosti univerzity**Výročí Masarykovy univerzity**

JIRÍ PULEC

V letošním roce si Masarykova univerzita připomíná 85. výročí své existence. Zřízena byla v lednu 1919, tedy nedlouho po vzniku samostatného československého státu. Založení univerzity však nebylo plodem pouhého revolučního okamžiku, přecházel mu dlouholetý proces, který započal už na sklonku šedesátých let 19. století, kdy s požadavkem na obnovení univerzity na Moravě, jež byla zrušena nedlouho předtím, vystoupila vedení měst Brna a Olomouce. Zmíněná první moravská univerzita vznikla v roce 1573 v Olomouci. V roce 1778 bylo její sídlo přeneseno do Brna, což souviselo s postátněním univerzity a s tehdy již dominantním postavením Brna v rámci Moravy. Brněnská etapa historie univerzity sice trvala pouhé čtyři roky, za zaznamenání však stojí, že v jejím průběhu přibývalo k dosavadním dvěma fakultám, teologické a filozofické, tolik potřebné medicínsko-chirurgické studium. V roce 1782 byla univerzita, stejně jako ostatní tzv. neúplné univerzity v rakouské monarchii, zrušena a přeměněna v pouhé lyceum, jež bylo na žádost olomouckého arcibiskupa a olomouckého magistrátu přeloženo zpět do Olomouce. K obnovení univerzity došlo až v roce 1827, avšak již od počátku padesátých let 19. století byly její fakulty opět postupně rušeny a univerzita jako celek zanikla v roce 1860. Kontinuitu vysokoškolského studia v Olomouci potom udržovala pouze samostatná fakulta teologická, která byla po vzniku Univerzity Palackého začleněna do jejího rámce.

Proces, na jehož konci stálo založení Masarykovy univerzity, tedy započal jako hnutí za obnovu staré zemské univerzity, přičemž pro její umístění přicházela v úvahu výhradně dvě největší moravská města, Brno a Olomouc. Představy české a německé společnosti na Moravě o jazykovém charakteru univerzity se ovšem od počátku lišily; zatímco Němci předpokládali zřízení univerzity s vyučovací řečí německou, Češi se domáhali univerzity jazykově utrakvistické. Tyto rozpory se v průběhu let dále vyhrocovaly v důsledku silící kulturní a ekonomické emancipace českého obyvatelstva a nacionální polarizace na Moravě. Tento proces nebyl ovšem omezen pouze na Moravu, v Čechách vedl například už v roce 1869 k rozdělení pražské techniky na českou a německou. V roce 1882 se rozdělilo i nejstarší vysoké učení v českých zemích, Karlo-Ferdinandova univerzita. A právě vznik české univerzity v Praze ovlivnil směřování snah o zřízení univerzity na Moravě podstatnou měrou. Existence jediné české univerzity v rámci národní komunity se totiž záhy mohla stát problematickou, neboť vzhledem k nedostatku domácí konkurence vyvstáva-

lo reálné nebezpečí provincializace české vědy. Na tento problém jako první poukázal T. G. Masaryk, který už v roce 1885 formuloval názor, že „kdo zná život vysokých škol, dá mně za pravdu, že máme-li mít jednu univerzitu, potřebujeme dvě“. Od poloviny osmdesátých let tak v čele snah za zřízení univerzity na Moravě, tentokrát už jazykově české, stanula pražská česká univerzita. Na podporu české univerzity na Moravě vystupovali pražští univerzitní profesori i vysokoškolské studentstvo, namnoze pocházející z Moravy, a myšlenka druhé české univerzity rezonovala v nejširší veřejnosti. Požadavek zřízení univerzity zazníval po desetiletí v poslanecké sněmovně ve Vídni i v moravském zemském sněmu. Akcent na kvalitu proponované univerzity

Karel Engliš (1880-1961),
první rektor Masarykovy univerzity

přispěl k tomu, že dlouholetý spor o její umístění, zda v Brně či v Olomouci, byl posléze rozhodnut ve prospěch Brna, které mohlo nabídnout lepší intelektuální i materiální podmínky než menší Olomouc. Je samozřejmé, že vyhraněné snahy o českou univerzitu, a navíc v zemském hlavním městě Brně musely narazit na odpor moravských Němců, kteří právě v Brně chtěli zřídit svou německou univerzitu a případné umístění české univerzity v Brně považovali za akutní ohrožení německé hegemonie ve městě a na Moravě vůbec. S existencí české univerzity na Moravě byli ochotni souhlasit pouze v tom případě, pokud by byla umístěna v některém menším moravském městě. Nesmiřitelnost nacionálních stanovisek, která počátkem října 1905 vyústila v Brně i do pouličních nepokojů, potom znemožnila jakékoliv řešení moravské univerzitní otázky až do konce války. Teprve vznik samostatného Československa umožnil naplnění předního kulturního požadavku národa.

Návrh zákona o zřízení české univerzity v Brně, jehož autory byli tehdejší profesori brněnské české techniky Karel Engliš a František Weyr, byl podán Národnímu shromáždění už 15. listopadu 1918. Určitou komplikací při jeho projednávání se stala skutečnost, že součástí nového státu se stalo i Slovensko a z hlediska vnitřní politiky bylo nutno uvažovat o zřízení univerzity v Bratislavě. Přednost nakonec dostala brněnská univerzita, jež obdržela už při svém vzniku označení Masarykova, jímž byly oceňeny zásluhy prvního československého prezidenta o její zřízení.

Zákonem číslo 50 ze dne 28. ledna 1919 byla tedy zřízena druhá česká univerzita o čtyřech fakultách – Právnické, Lékařské, Filozofické a Přírodovědecké. Do tradičního obrazu středoevropských univerzit nově zřízené školy chyběla fakulta Teologická, zcela programově pomínutá, naproti tomu zákon do našeho univerzitního prostředí poprvé uvedl samostatnou fakultu Přírodovědeckou, jejíž obory byly do té doby tradovány na filozofických fakultách. Brněnská Masarykova univerzita nebyla zřízena jako univerzita regionální, nýbrž jako vysoké učení, jehož poslání vyjádřila zakládací listina univerzity přáním, „aby univerzita brněnská žila, mohutněla a kvetla v ušlechtilém závodění se starší sestrou pražskou, aby se stala dílnou duchů i srdcí pro všechny syny a dcery našeho národa toužící po pravém vzdělání a aby vysílala ze svých síní pracovníky nadšené činnou láskou k národu a prodchnuté vůlí sloužiti zemi a státu, jenž ji vytvořil“. Představitelé univerzity si toho úkolu byli od počátku vědomi. „Brno se stane druhým kulturním střediskem republiky,“ prohlásil první rektor Masarykovy univerzity Karel Engliš ve svém zahajovacím projevu, a ve smyslu tohoto záměru byla univerzita také programově budována. Prvním a nejdůležitějším úkolem bylo pro ni získat kvalitní pedagogické a vědecké osobnosti, které by byly od počátku rovnocenné jejich protějškům na Univerzitě Karlově. A lze říci, že v tomto ohledu byla situace pro novou univerzitu příznivá. Protože se o jejím zřízení uvažovalo po desetiletí, již od konce 19. století se na pražské univerzitě připravovala a habilitovala řada perspektivních vědeckých pracovníků právě s výhledem profesury na nové univerzity. Rovněž na půdě brněnské české techniky vyrůstali pracovníci netechnických disciplín, kteří byli připraveni okamžitě přejít na brněnskou univerzitu. Dynamicky se rozvíjející Brno bylo také větším magnetem pro zájemce o vysokoškolskou kariéru než tehdy provinční Bratislava, kde vznikla univerzita jen o několik měsíců později než v Brně. Rychlé a vcelku bezproblémové konstituování profesorských sborů brněnské univerzity umožnilo, aby brány svých dvou fakult – Právnické a Lékařské – otevřela pro studenty už na podzim 1919. Rychlejší aktivaci zbývajících fakult (otevřeny byly až v roce 1921) zabránily pouze problémy s jejich umístěním. Personální situace na brněnské univerzitě tak byla od počátku příznivější než na Univerzitě Komenského, která se po řadu let neobešla bez suplentů právě z Brna. Založení dvou univerzit, brněnské a bratislavské, současně, přinášelo státu řadu problémů, především ekonomické povahy, které ve svých důsledcích ohrožovaly integritu, ba i samotnou existenci Masarykovy univerzity. Poprvé byla Masarykova univerzita vážně ohrožena už na podzim 1923, kdy v souvislosti s projednáváním státního rozpočtu proběhly tiskem zprávy o zamýšleném přenesení její Filozofické fakulty do Bratislavy. Přestože tyto informace nebyly úředně potvrzeny, nesporně měly reálné jádro, protože v té době vláda pomýšlela i na zrušení Vysoké školy zemědělské v Brně. Důrazný nesouhlas univerzity i nejšířší veřejnosti však způsobil, že nebezpečí bylo pro danou chvíli zažehnáno. Problém se však vrátil při sestavování státního rozpočtu

na rok 1925. Realizaci návrhu zákona, jímž se měl upravit počet vysokých škol a který opět počítal se zrušením brněnské Filozofické fakulty, však i tentokrát zabránila nová vlna protestů veřejnosti.

Obsah výše zmíněného nerealizovaného restriktivního zákona ale neupadl do úplného zapomnění a byl oprášen v době, kdy vrcholila světová hospodářská krize. Tehdy byla situace pro Masarykovu univerzitu opravdu vážná a nebezpečná. Parlamentní komise, zřízená v prosinci 1932, navrhla úpravu počtu vysokých škol, spočívající především ve sloučení dvou stejných či obdobných vysokých škol do jednoho místa. Masarykovy univerzity se tato opatření měla dotknout zásadním způsobem, protože vedle Filozofické měla být tentokrát zrušena i fakulta Přírodovědecká. Z univerzity by tak zbylo žalostné torzo. Ani tentokrát nezůstala univerzita v odporu proti svému zmrzačení sama. Naopak, síla protestů, vycházejících především z vědeckých a kulturních kruhů, dokazovala, jak důstojné postavení a jakou vážnost si Masarykova univerzita získala za nedlouhou dobu své existence. I přes mimořádnou podporu veřejnosti však tentokrát trvalo déle než rok, než byla situace vyřešena ve prospěch Masarykovy univerzity. Teprve koncem června 1934 si mohla univerzita s úlevou vydechnout po zprávách, že fakulty zrušeny nebudou.

I přes tyto a další problémy, z nichž je možno jmenovat nezdar snah o výstavbu univerzity, nízkou systemizaci profesorů a v prvním období i kritický nedostatek ubytovacích kapacit pro studenty, který poněkud zmírnilo teprve dokončení výstavby Kounicových kolejí v roce 1923, se univerzita v meziválečném období úspěšně a dynamicky rozvíjela jak po vědecké, tak i pedagogické stránce. Prestižní fakultou univerzity s mezinárodním věhlasem se stala její fakulta Právnická, reprezentovaná především osobnostmi národohospodáře Karla Engliše, profesora ústavního práva a právního filozofa Františka Weyra a právního filozofa a profesora pro obor trestní právo a řád Jaroslava Kallaba. Mimořádnou postavou Lékařské fakulty byl fyziolog Edward Babák, zakladatelská osobnost nejen Masarykovy univerzity, ale i dalších v té době vznikajících brněnských vysokých škol, především Vysoké školy veterinární, jejímž se stal prvním rektorem. Z celé plejády významných profesorů působících v meziválečném období na Lékařské fakultě lze vedle Babáka namátkou jmenovat biology Františka Karla Studničku a Jana Bělehrádka, patologického fyziologa Viléma Laufbergra, histologa a embryologa Jana Floriana a přímého žáka J. E. Purkyně Karla Chodounského, který položil základy brněnské farmakologie, jež dále rozvíjel Bohuslav Bouček. Zakladatelem moravské chirurgické školy se stal profesor Julius Petřivalský, první přednosta chirurgické kliniky. Z jeho vynikajících žáků jmenujeme například Jana Bedrnu, Josefa Podlahu, Vladimíra Rapanta a ortopeda Bedřicha Frejku. Kliniky porodnicko-gynekologickou reprezentují v meziválečném období výrazné postavy profesorů Antonína Ostrčila a Gustava Müllera, dětskou kliniku Otakar Teyschl a kliniku nemocní vnitřních Rudolf Vaný-

sek. Alespoň letmou zmínku by si však zasloužila celá řada dalších klinických pracovníků Lékařské fakulty, kteří v období mezi světovými válkami přispívali k její velmi dobré úrovni.

Chloubou Filozofické fakulty byla její slavistika, reprezentovaná zejména jmény Václava Vondráka, Arna Nováka, Bohuslava Havránka, Romana Jakobsona, Františka Trávníčka a Franka Wollmana. K silným stránkám fakulty patřila i řada dalších oborů, například historie (Bohumil Navrátil, Julius Glücklich, Rudolf Urbánek, František Hrubý a Vladimír Groh), západní filologie (Antonín Beer, Jan Krejčí, Prokop M. Haškovec, Karel Titz, Josef Kopal, Hertvík Jarník, František Chudoba), klasická filologie (František Novotný, Karel Svoboda, Ferdinand Stiebitz, Jaroslav Ludvíkovský, Gabriel Hejzlar), filozofie a sociologie (Otakar Zich, Mihajlo Rostohar, Vladimír Hoppe, Josef Ludvík Fischer, Josef Tvrđý, Inocenc Arnošt Bláha).

Na Přírodovědecké fakultě se úspěšně rozvíjela především matematika (Matyáš Lerch, Eduard Čech, Ladislav Seifert, Otakar Borůvka), fyzika (Bohuslav Hostinský), chemie (Jan Václav Dubský) a botanika (Josef Podpěra), vysokou úroveň však měla i celá řada dalších oborů fakulty.

Do povědomí nejširší kulturní veřejnosti se univerzita dostávala nejen pořádáním kulturních a společenských akcí, ale také organizováním popularizačních přednášek z nejrůznějších vědních oborů pro veřejnost v rámci univerzitních extenzí. K věhlasu univerzity přispívalo i udělování čestných doktorátů. Prvním čestným doktorem mladé univerzity se stal ve výroční den jejího založení dne 28. ledna 1925 Leoš Janáček. Slavný hudební skladatel měl k univerzitě vřelý vztah, který prokázal svým velkorýsým odkazem ve prospěch její Filozofické fakulty, v jehož důsledku tato fakulta posléze nabyla autorská práva k Janáčkovým dílům hudebním i literárním a stala se tak do značné míry strážkyní jeho uměleckého odkazu.

Úspěšný rozvoj univerzity mezi válkami přervala okupace. V době uzavření univerzity 17. listopadu 1939 ležel její poslední předválečný rektor Arne Novák smrtelně nemocen v poličské nemocnici. Tragedii své univerzity, o níž se patrně už nedozvěděl, přežil o pouhých deset dní. Během jeho nemoci jej na rektorátě několikrát hledalo gestapo. Pozornost gestapa vyvolaly Novákovy veřejné projevy zahrocené proti nacismu, zvláště jeho proslov ke studentům v Litomyšli o prázdninách 1939. Zájem gestapa o osobu rektora Nováka jakoby předznamenal rozsah perzekuce, která univerzitu postihla za války. Personální ztráty Masarykovy univerzity v důsledku přímé nacistické zvěle (popravy, umučení v koncentračních táborech) byly mimořádné a týkaly se všech kategorií jejich zaměstnanců i studentů. Nacistický teror nejlépe dokládá fakt, že univerzita tímto způsobem ztratila patnáct profesorů, což činilo 13,4 % celkového počtu profesorů Masarykovy univerzity v roce 1939. Nejvážněji byla postížena Přírodovědecká fakulta, kde ztráty v profesorském sboru dosáhly plné čtvrtiny. Uzavření univerzity znamenalo přerušení nejen její pedagogické, ale

také vědecké činnosti. Po 17. listopadu 1939 zůstala v provozu jen ta pracoviště univerzity, jejichž práci okupační moc shledala přínosnou pro zájmy Říše. Jednalo se zejména o kliniky Lékařské fakulty a část jejích ústavů a o dva ústavy Přírodovědecké fakulty, botanický ústav a ústav fyziologie rostlin. Ale i tato pracoviště byla postupně rušena nebo organizačně oddělena od administrativního torza univerzity. Na konci roku 1941 přešly poslední dva do té doby otevřené ústavy Přírodovědecké fakulty do správy brněnské německé techniky, na jaře 1943 byly kliniky Lékařské fakulty převedeny do správy zemské nemocnice v Brně jako její oddělení a poslední ústavy Lékařské fakulty, totiž hygienický, mikrobiologický a patologicko-anatomický, byly v průběhu let 1943 a 1944 včleněny do brněnské pobočky Zdravotního ústavu Protektorátu Čechy a Morava. Profesori zavřených ústavů byli podle věku buď penzionováni, nebo dáni na dovolenou s čekatelným. Právní kontinuitu univerzity nadále udržovala jen tzv. Abwicklungsstelle der Tschechischen Universität in Brünn, která vznikla spojením děkanátů všech fakult a rektorátu. Tento správní úřad zaměstnával na konci války toliko jedenáct úředníků a uklízeček.

Před vedením znovuotevřené univerzity stál v časném létě roku 1945 velmi obtížný úkol – neprodleně uvést do plného provozu školu, která byla v době okupace krutě postižena jak po stránce personální, tak i materiální. Její učitelské sbory prořídly v důsledku nacistické perzekuce i přerozenými úmrtími, problémy způsobovaly i poválečné odchody učitelů fakult na jiné vysoké školy, především na Univerzitu Karlovu a na nově vznikající Univerzitu Palackého v Olomouci. Situaci komplikoval i fakt, že právě ve čtyřicátých letech dospívala Masarykova univerzita do fáze generační výměny a po šest let se nemohla konat žádná habilitační ani profesorská řízení. Naproti tomu po válce probíhající očista veřejného života od kolaborantů, zrádců a fašistických živlů se učitelů univerzity dotkla pouze v malé míře, závažnější důsledky měla pouze pro Právnickou fakultu, která byla nucena suspendovat tři své profesory, mezi nimi Jaroslava Krejčího, člena všech protektorátních vlád a předsedu třetí z nich. Vzniklé mezery v profesorských sborech se univerzitě podařilo v průběhu několika let zacelit především z řad jejích vlastních odchovanců.

Nezbytným předpokladem obnovení plného provozu školy po válce se stala restituce budov a jejich inventáře včetně vědeckých sbírek. Řada budov byla poškozena válečnými událostmi, zcela zničena byla v důsledku bombardování budova geografických ústavů a ústavu antropologického na Kounicově ulici. Některé budovy univerzity zabrala po válce sovětská armáda. Zatímco budovu Právnické fakulty záhy uvolnila, Lékařská fakulta musela za obsazení budov svých teoretických ústavů hledat urychleně náhradu. Našla ji v areálu zrušené německé techniky, který jí byl po složitých jednáních přidělen.

Přes všechny tyto problémy se brány všech fakult pro studenty otevřely už v červnu 1945, kdy byl zahájen mimořádný letní semestr. Nabídka

možností univerzitního studia od zimního semestru 1945/1946 obohatilo otevření dvouletého farmaceutického studia, které bylo v roce 1948 transformováno do studia čtyřletého. Na jeho základě byla v roce 1952 zřízena samostatná Farmaceutická fakulta, tehdy jediná v českých zemích.

Dlouholeté snahy o zavedení vysokoškolského vzdělávání pro učitele všech stupňů a druhů škol byly završeny zřízením pedagogických fakult, jež byly v roce 1946 otevřeny na všech tehdejších univerzitách. Tyto fakulty, které si jen obtížně hledaly své místo v rámci tradičních univerzit, prošly v následujících letech složitým vývojem. V roce 1953 byly odloučeny od univerzit a nahrazeny soustavou vysokých a vyšších pedagogických škol. V Brně vznikla Vyšší pedagogická škola, jejímž úkolem byla výchova učitelů šestého až osmého ročníku základních škol. Ani tato právní úprava neměla dlouhého trvání, v roce 1959 byla celá soustava transformována v síť pedagogických institutů. V roce 1964 byl brněnský Pedagogický institut začleněn do rámce univerzity, zatímco zbývající instituty působící v rámci Jihomoravského kraje, jihlavský a zlínský, byly zrušeny.

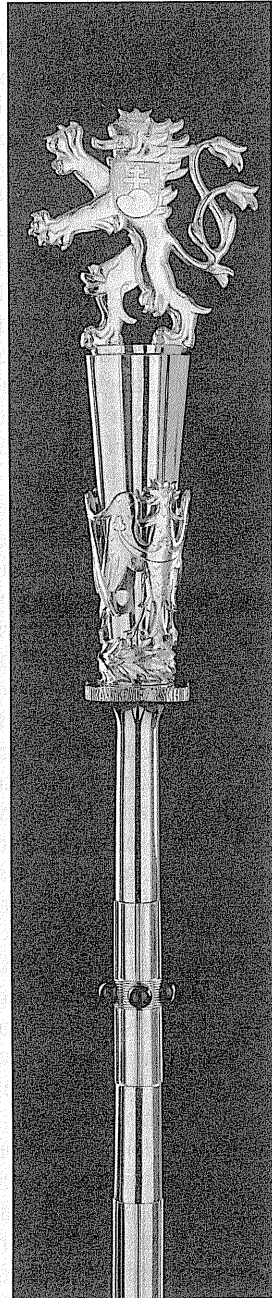
V těsné souvislosti s Masarykovou univerzitou působila v druhé polovině čtyřicátých let v Brně Vysoká škola sociální, která byla původně projektována jako její další fakulta. Vysoká škola sociální byla interdisciplinárním učilištěm, které v sobě slučovalo předměty tradované na filozofických, právnických a lékařských fakultách. Většina učitelů školy včetně jejích tří rektorů – Inocence Arnošta Bláhy, Mihajla Rostohara a Evalda Tománka – pocházela právě z těchto fakult Masarykovy univerzity. Absolventi Vysoké školy sociální měli nacházet uplatnění především v sociální a sociálně zdravotní službě. Změněným společenským poměrům po roce 1948 již koncepce a zaměření školy neodpovídaly, proto byla záhy zrušena. Rušila se postupně od počátku studijního roku 1949/1950.

Začátek osudového roku 1948 byl pro Masarykovou univerzitu ve znamení slavnostní události. Dne 20. ledna 1948 se v auditoriu maximu na Právnické fakultě konala slavnostní promoce Jana Masaryka na čestného doktora filozofie. Pro tehdejšího ministra zahraničních věcí byla promoce příležitostí k jeho poslednímu velkému veřejnému vystoupení. Slavnost poskytla univerzitě možnost naposledy se v předúnorové době přihlásit k ideálům, které ztělesňoval otec promovenda.

Již o měsíc později, bezprostředně po únorovém převratu, vznikaly na všech fakultách akční výbory, jež vstoupily do obecného povědomí především v souvislosti s personálními čistkami mezi studenty i zaměstnanci. Tzv. poúnorová očista byla zahájena bezprostředně po únorových událostech a týkala se jak studentů, tak i zaměstnanců. Bezprecedentní politická čistka na Právnické fakultě se odehrávala na pozadí kampaně, která byla proti této fakultě a její normativní teorii právní zahájena už před rokem 1948 na stránkách odborného a denního tisku a pokračovala i po provedené čistce. Usnesením Ústředního akčního výboru vysokých škol v Brně byla v březnu 1948 zastavena činnost devíti profesorů fakulty. Dva členové

sboru, profesoři Václav Chytil a Vladimír Kubeš, byli posléze odsouzeni k dlouholetým trestům žaláře, a další dva, Jaroslav Stránský a Adolf Procházka, členové předúnorové vlády, tomuto osudu unikli pouze útekem za hranice. Úder proti Právnické fakultě byl prvním krokem k její likvidaci v roce 1950. Na ostatních fakultách měla „očista“ mezi učiteli výrazně mírnější průběh a činnost jejich profesorských sborů zásadnějším způsobem nenarušila. Pounorová politická čistka mezi posluchači byla zaměřena především na aktivní funkcionáře studentských spolků. Svým rozsahem sice nesnese srovnání s následující prověřkovou kampaní mezi studenty v rámci tzv. demokratizace, přesto ovlivnila klima na univerzitě zásadním a podstatným způsobem, protože postihla společensky a politicky aktivní složku vysokoškolského studentstva. Na přelomu let 1948 a 1949 se rozběhla další prověřková kampaň mezi studenty, označovaná jako přešetření studijního prospěchu. Proklamovaným účelem prověrky byl postih studentů, kteří „nestudují vůbec nebo se bez vážné příčiny ve studiu opoždují“. Také u této prověrky však byla vedle studijních často použita politická hlediska. Vyloučeno bylo 1 291 studentů Masarykovy univerzity z celkového počtu 4 923 studentů druhého a vyšších ročníků a procenta vyloučených studentů na jednotlivých fakultách se pohybovala od pěti na Pedagogické fakultě až po 46 procent na Právnické fakultě. Počty vyloučených studentů sice poněkud snížilo odvolací řízení na ministerstvu, i tak však zůstaly velmi vysoké.

V roce 1948 a za aktivní účasti akčních výborů začala do života univerzity vstupovat reforma vysokých škol. Zavedeno bylo přijímací řízení, které se stalo do značné míry nástrojem politické selekce studentů vysokých škol na několik desetiletí. Reforma studia, která spočívala zejména v zavedení studijních plánů, dílčích zkoušek a průběžné kontroly studia a v kolektivním systému studia, nebyla a také nemohla být jednorázovým aktem, její podoba se v prů-

Hlavice rektorského žezla

běhu let vyvíjela. První etapu reformy završilo vydání vysokoškolského zákona v roce 1950, který znamenal rozchod našich vysokých škol se staletou tradicí samosprávných středoevropských univerzit. Součástí reformy se staly ukvapené a nedomyšlené zásahy do organizace a struktury vysokých škol, které se výrazně dotkly i Masarykovy univerzity. Vedle zrušení její Právnické fakulty to byla zejména již zmíněná reforma učitelského vzdělávání v roce 1953, která stávající pedagogické fakulty přeměnila v soustavu vysokých a vyšších pedagogických škol, z nichž vysoké školy pedagogické (na Moravě byla zřízena v Olomouci) byly určeny pro přípravu učitelů středních škol. V důsledku této úpravy bylo omezováno učitelské vzdělávání na přírodovědeckých a filozofických fakultách, jimž mělo zůstat pouze odborné studium. Tato koncepce se ovšem neosvědčila a zřízením pedagogických institutů v roce 1959 byla anulována.

Na počátku padesátých let bylo snahou ministerstva školství, které se odvolávalo na sovětské zkušenosti, zmenšit rozsah jednotlivých škol. V této souvislosti byla zvažována možnost vyčlenění lékařských fakult z rámce univerzit a jejich přeměna v samostatné vysoké školy lékařské. Změn neměly být ušetřeny ani zbývající univerzitní fakulty. Filozofické fakulty se měly rozdělit na fakulty filozoficko-historické a filologické a přírodovědecké fakulty na fakulty matematicko-fyzikální a biologicko-geografické. Pro moravské univerzity mělo mít toto dělení dalekosáhlé důsledky. Státní výbor pro vysoké školy, který se po roce 1950 stal důležitým prvkem v řízení vysokých škol, vycházel z premisy, že „není možné budovat dvě univerzity stejného složení v Brně a v Olomouci“. Navrhl proto provést jistou specializaci těchto univerzit, v Brně v jejím důsledku měla ze zmíněných fakult zůstat Fakulta filozoficko-historická a Matematicko-fyzikální, zatímco Olomouc se měla specializovat na obory filologické a biologicko-geografické. K rozdělení fakult nakonec došlo pouze uvnitř Univerzity Karlovy, zamýšlená specializace moravských univerzit, proti níž Masarykova univerzita v čele s tehdejším rektorem Františkem Trávníčkem rozhořčeně protestovala, se neuskutečnila. Specializační tendence však zůstaly předmětem úvah ministerstva i nadále. Ještě jeho návrh dlouhodobého plánu rozvoje vysokých škol z roku 1962 přepokládal sloučení filozofických fakult brněnské a olomoucké univerzity v jedinou se sídlem v Brně a profilaci přírodovědeckých fakult v tom smyslu, že brněnská se měla zaměřit výhradně na přípravu odborníků v oblasti přírodních věc včetně matematiky a olomoucká se měla stát výlučně učitelskou fakultou pro tyto obory.

V polovině padesátých let postihla tvrdá restrikce olomouckou univerzitu, jež po přeměně její Pedagogické fakulty na Vysokou školu pedagogickou a následném zrušení fakulty Filozofické rychle spěla do podoby jednofakultní vysoké školy. Hrozícímu nebezpečí zániku univerzity chtělo její vedení podporované vlivnou skupinou na ministerstvu školství čelit přesunem brněnského farmaceutického studia do Olomouce. K tomu sice

nakonec nedošlo, přesto však byly dny brněnské Farmaceutické fakulty záhy sečteny. V závěru padesátých let došlo ministerstvo školství k závěru, že pro výuku farmaceutů v Československu postačí jediná farmaceutická fakulta. Původně se pro tento účel počítalo právě s brněnskou fakultou, která byla větší než její bratislavská kolegyně, měla konsolidovaný učitelský sbor a vysokou vědeckou úroveň, již druhou farmaceutickou fakultu daleko předstihovala. O způsobu řešení však nakonec rozhodly politické důvody, totiž argument, že Slovensko by mělo mít některé vysoké školy celostátního charakteru. Na základě usnesení politického byra ÚV KSČ byla brněnská Farmaceutická fakulta k 1. září 1960 sloučena s Farmaceutickou fakultou Univerzity Komenského se sídlem v Bratislavě.

Do šedesátých let brněnská univerzita vstoupila pouze se třemi fakultami – Lékařskou, Přírodovědeckou a Filozofickou – a ocitla se tak na nejnižším stupni svého dosavadního vývoje. Tehdy také ztratila svůj původní název a stala se Univerzitou Jana Evangelisty Purkyně, když ministerstvo školství neakceptovalo návrh vedení univerzity, aby byla pojmenována po Klementu Gottwaldovi. V roce 1964 se po jedenácti letech vrátila do svazku univerzity Pedagogická fakulta, naproti tomu o získání další fakulty – Ekonomické, resp. Ekonomicko-správní – se univerzita v letech 1961 a 1964 pokoušela marně.

Druhá polovina šedesátých let byla ve znamení postupného uvolňování politických poměrů. Změněné klima ve společnosti do jisté míry odrážel i vysokoškolský zákon z roku 1966, který obsahoval řadu liberalizačních prvků. Po šestnácti letech se tak například univerzitě vrátilo právo volit si svého rektora. Je smutným paradoxem, že této příležitosti, totiž pluralitní volby rektora z více kandidátů, mohla univerzita poprvé (a také naposled) využít teprve v květnu 1969, kdy vědecká rada univerzity rozšířená o zástupce profesorů, docentů, zaměstnanců a studentů zvolila rektorem Jana Vanýska. Jeho volbu, stejně jako volbu vedení fakult, však nastupující normalizační ministr školství Jaromír Hrbek již nepotvrdil. Rok 1968 poskytl univerzitě možnost pokusit se o návrat k původnímu názvu. Pro návrh, aby univerzita opět nesla Masarykovo jméno, který připravila univerzitní komise v čele s prorektorem Milanem Jelínkem, se vyslovily vědecké rady všech fakult s výjimkou fakulty Pedagogické. Na zasedání vědecké rady univerzity, které se konalo 20. června 1968, však tento návrh o jediný hlas neprošel. Plodem přechodného uvolnění poměrů se stalo i obnovení Právnické fakulty. Třebaže na přípravných pracích se významným způsobem podíleli profesori bývalé Právnické fakulty v čele s Vladimírem Kubešem, nová fakulta, která se zrodila již do normalizace, se ke své těžce zkoušené předchůdkyni nehlásila a v žádném směru na její vědecký odkaz nenavázala.

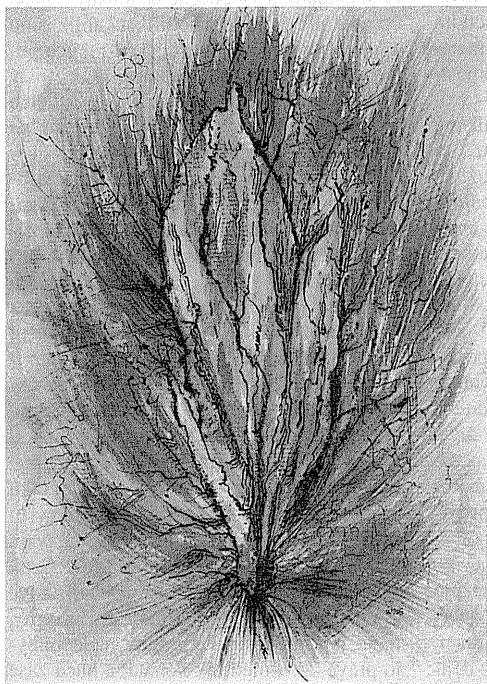
Počátek normalizace na brněnské univerzitě je spojen s nástupem jejího nového vedení v čele s rektorem Jaromírem Vašků v lednu 1970. Už v roce 1969 byly zrušeny všechny marxistické katedry, jež se v posledním

období své činnosti staly významnými pedagogickými a vědeckovýzkumnými pracovišti v oblasti společenských věd. Posun zaměření jejich činnosti od ideologie k seriózní vědecké práci našel výraz v reorganizaci a přejmenování těchto kateder v druhé polovině šedesátých let, kdy na jejich půdě vznikla například samostatná katedra sociologie. Normalizátory byly tyto katedry hodnoceny jako „opora pravice na univerzitě“ a po jejich zrušení musela většina pracovníků těchto pracovišť univerzitu opustit. Na místo zrušených kateder nastoupil v roce 1970 nově zřízený Ústav marxismu-leninismu jako režimní nástroj ideologické indoktrinace. Urychleně a v podstatě plošně byli také penzionováni učitelé starší 65 let, třebaže za mnohé z nich neměla univerzita odpovídající náhradu. Na základě provedených prověrek byli zaměstnanci univerzity rozčleněni do čtyř skupin (A,B,C,D), z nichž trvalou perspektivu zaměstnání na univerzitě měli pouze ti, kteří byli zařazeni do prvních dvou skupin. Podle původních předpokladů mělo z univerzity odejít celkem 250 zaměstnanců, což činilo celkem 17 % jejich celkového stavu. Do března 1972 byl rozvázán pracovní poměr s deseti profesory, čtrnácti docenty a sedmdesáti odbornými asistenty a asistenty. Do důchodu bylo v té době nuceno odejít 38 učitelů, převážně profesorů. Rozvázání pracovního poměru v důsledku tzv. nezákonného opuštění republiky se týkalo 32 učitelů a vědeckých pracovníků univerzity. Třebaže odchody učitelů z univerzity pokračovaly i v dalších letech, řada z těch, u nichž se předpokládalo ukončení pracovního poměru, na univerzitě nakonec zůstala, v některých případech až do roku 1989. Byli však zbaveni možnosti pedagogické a namnoze i vědecké práce a byli trvale diskriminováni. Přístup jejich politicky spolehlivých kolegů k vědeckopedagogickým hodnotám naproti tomu velmi usnadňovala novela vysokoškolského zákona z roku 1969, která zaváděla jmenování docentů a profesorů bez příslušného habilitačního či jmenovacího řízení. Ve veškeré personální práci byla více než dříve výrazně akcentována politická hlediska na úkor odborných, což se týkalo také přijímání nových učitelských sil a tzv. vědecké výchovy. Za této situace úroveň pedagogické a vědecké práce na univerzitě nutně poklesla, i když některé její obory si i nadále udržovaly svou tradiční vysokou úroveň.

Počátek výrazných změn do v zásadě nehybného stavu přinesl teprve rok 1989. V dalších letech prošla brněnská univerzita dynamickým rozvojem. Odhodlání navázat na svou tradici jedné z nejvýznamnějších vzdělávacích a vědeckých institucí země naznačil už návrat univerzity k původnímu názvu v březnu 1990, který je spjat se jménem tehdejšího rektora univerzity Milana Jelínka, jenž stál v čele pokusu o přejmenování univerzity už v roce 1968. Vysokoškolský zákon z května 1990 vrátil po čtyřiceti letech do rukou vysokých škol jejich samosprávu a učinil je tak do značné míry odpovědnými za jejich další rozvoj. Nabízenou šanci Masarykova univerzita plně využila. O jejím rozmachu navenek vypovídá růst počtu univerzitních fakult. Už v roce 1990 vznikla Ekonomicko-

správní fakulta, která navázala na činnost Ústavu ekonomiky a řízení nevyrobní sféry z období před listopadem 1989, do zdárného konce však žel nebyly dovedeny přípravy k obnovení Farmaceutické fakulty, které probíhaly v téže době. V roce 1994 byla zřízena Fakulta informatiky, v roce 1997 Fakulta sociálních studií a dosavadní organizační vývoj Masarykovy univerzity byl završen v roce 2002 zřízením Fakulty sportovních studií.

Pronikavě v posledních letech vzrostly počty posluchačů univerzity. Zatímco v roce 1989 studovalo na tehdejších pěti univerzitních fakultách ve všech formách studia celkem 9 096 studentů, v roce 2002 se zapsalo do bakalářského a magisterského studia na devíti fakultách Masarykovy univerzity už 22 122 studentů. Slabinou a limitujícím faktorem pro rozvoj univerzity bylo tradičně její prostorové vybavení. Velkorysý projekt výstavby akademické čtvrti na Kraví hoře z dvacátých a počátku třicátých let minulého století ztroskotal především v důsledku hospodářské krize a nezdarem skončily i snahy o výstavbu univerzity v Bohunicích v šedesátých a sedmdesátých letech. Situace se začala výrazně měnit teprve v posledním desetiletí. Investiční strategie univerzity se zaměřuje na rekonstrukci, dostavbu a výstavbu areálů jednotlivých fakult (zmínit je možné například novostavbu Ekonomicko-správní fakulty či dostavbu Pedagogické fakulty) a zejména na výstavbu velkého univerzitního kampusu v Bohunicích, která v současné době nabývá zřetelných kontur.

Wols, Kompozice, 1950